

РАЗВИВАНЕ НА КУЛТУРНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ И НА ТВОРЧЕСКИТЕ СПОСОБНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП ЧРЕЗ ЗАНИМАНИЯ ПО ИНТЕРЕСИ: КЛУБ „ПИША.БГ“

Невяна Тодорова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Целта на статията е да се покаже, че чрез програмата „Занимания по интереси“ е създаден клуб „пиша.БГ“, в който седмокласници демонстрират критическо мислене и прояви на творческо въображение. Посещението на различни мероприятия (къщи музеи, театри, екскурзии), четенето за удоволствие имат за цел да експлицират културната компетентност на учениците – рефлексивното осъзнаване на културните влияния върху мислите и поведението им; придобиването и поддържането на специфични за културата умения. В конкретната работа се създават условия учениците от прогимназиален етап да осмислят отделни аспекти от културата, да изградят културни ценности и да се научат да творят. Свободната и открита комуникация, емоционалността, изразяването на мислите и чувствата създават спонтанни дискусии и авторски текстове.

Ключови думи: ученици; творчество; културна компетентност; авторски текстове

Обществото очаква от училището да бъде място за цялостно израстване на учениците – за обучение, за възпитание, за изграждане на ценности, за разширяване и обогатяване на светогледа, за развиване на различни компетентности. Съвременният учител се ръководи от учебната програма, като се стреми да използва иновативни и интересни начини на преподаване. Той разполага със значителна свобода в процеса на работата – организира учебната среда, планира дейностите, подбира подходите и методите, адекватни на конкретните ситуации.

Наред със задължителните учебни занятия българските училища предлагат програмата „Занимания по интереси“, която е изготвена за развитие на способностите и компетентностите на учениците. Целта на статията е да се разгледат предимствата на допълнителните часове за занимания по интереси

и как тези часове работят в симбиоза със задължителните изисквания на занаята по български език.

Четенето на книги и познанията за системата и структурата на българския език са надеждна основа за развиване на творческите умения у учениците. Часовете по български език дават свобода на преподаване, начин на усвояване на знания и разгръщане на творческия потенциал на подрастващите с различни упражнения, условни ситуации, препратки към ежедневието. Днешното българско училище осигурява възможност на преподавателите да доразвият потенциала на учениците си чрез различни програми – каквато е програмата „Занимания по интереси“, която съществува от няколко години. Програмата е изцяло създадена да удовлетворява и да развива интересите на обучаваните лица; да помага, ако има пропуски в учебния материал; да се възползва от професионализма и натрупания житейски опит на учителя. Ефективността на Програмата се изразява в повишаване мотивацията на учениците и способността им да прилагат придобитите знания, умения и отношения на практика; всеки ученик да има право да изразява индивидуалните си потребности, желания, интереси и личностни качества. Ако процесът се превърне в „аз питам“ – „ти отговаряш“, има риск да се изгуби пламъкът на желанието за работа.

Чрез програмата „Занимания по интереси“ е създаден клубът „пиша.БГ“ в 7. СУ „Свети Седмочисленици“ – София. Участието в клуба е по желание, като в началото на учебната година децата заявяват своя избор. Отначало причините на учениците за участие в такъв вид клуб (клуб по български език и литература) са много и различни, но с течение на времето идеите и желанията стават общи и групата започва да работи като едно цяло. Някои ученици споделят, че се записват да посещават клуба, за да доразберат преподавания материал в клас, други – за да имат възможност да разговарят с учителя по интересни за тях теми. Но в началото всички са наясно, че основната идея на клуба е да се пише, да се твори, да се създават текстове – без значение от жанра, да се обогатява речникът на учениците, те да се изразяват правоговорно и правописно правилно.

Клубът е мястото, където се създават благоприятни условия за успешното развитие на *културната компетентност* и на *творческите способности* на подрастващите. Използват се различни методи за активизиране на познавателната активност на учениците, поставят се разнообразни групови и индивидуални задачи.

По време на процеса на работа преобладава позитивната нагласа за артистично себеизразяване. Наблюдават се ученици, които са по-активни и любознателни, стараят се винаги да бъдат подготвени, и настояват да бъдат чути и изслушани. Други са по-емоционални – първичността и искреността са водещи при тях. Някои стриктно изпълняват поставената задача и не се от-

клоняват от нея. Такъв тип ученици имат потенциал, но се притесняват да го разкрият, за да не бъдат отхвърлени или грешно разбрани. Спокойни са, когато спазват правилата и не се отклоняват от тях. Но трябва да се подчертае, че в непринудени ситуации точно тези ученици са много оригинални и интересни. Наблюдават се и подрастващи, които са по-затворени и по-необщителни със съучениците си. Достатъчно им е да присъстват, да слушат, да изследват околните, без да имат необходимост да се изиявяват. Споделят, че посещавайки клуба, се чувстват спокойни, уверени и подготвени за някои житейски ситуации.

В клуба „пиша.БГ“ се насърчават и се развиват творческите способности. Стремелът е вълнението и емоцията да бъдат превърнати в мотивация за креативни дейности. Замисълът е учениците да правят повече от търсенето на верния отговор, целта е да си задават нови въпроси, да се проследява повече от едно решение на възникнал казус, темата да се разглежда от различни ъгли и да се открива оригиналното, непознатото.

Създаването на творчески продукт от подрастващите е вълнуващ процес. Може да се твърди, че е двустранен процес, в който са включени и учениците, и учителите. Творчеството е дейност, пробудена от вдъхновение, в резултат от което се създават нови духовни ценности. Чрез системните опити за написване на нещо ново, нещо оригинално, чрез умствена дейност се формират и се развиват творческите способности на личността.

Вариант за развиване на творческите способности на учениците е да им се дава възможност да четат текстове, които харесват, и по този начин четенето да се превърне в удоволствие. Работата в екип също носи големи ползи – учениците се разделят на малки групи и заедно осмислят и коментират информацията от конкретен писмен текст, правят изводи въз основа на прочетеното, обменят мнения и опит. Текстовете, с които се работи в учебния час, трябва да са „такива, чрез които подрастващите да усъвършенстват своята грамотност по четене, респективно функционалната си грамотност“ (Milanova 2019, p. 135). Ако обучението по български език иска да развива познавателните потребности и да отговаря на интересите на учениците, „следва да запознава младите хора с реални дискурсни практики (търсене, намиране и обработване на информация, формулиране на изводи; изразяване на лична позиция и др.), обвързани с писмен текст и подчинени на конкретни комуникативни задачи“ (Milanova 2019, p. 137).

Четенето за удоволствие, слушането на мелодия, разглеждането на картини имат за цел да експлицират културната компетентност на учениците. В препоръката на Съвета на Европейския съюз и на ЕП за Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот културната компетентност е дефинирана като „културно съзнание и изразяване“, което се състои в оценяване на важността на творческото изразяване на идеи, преживявания и емоции в музика, сценични изкуства, литература. Уменията са свързани както с оценява-

нето, така и с изразяването. Оценяването и насладата от произведения на изкуството позволяват себеизразяване и отключват неподозирани способности на човека. Уменията включват също способността да се свързват собствените творчески и изразителни гледни точки с мненията на другите. Културното изразяване е от съществено значение за развитието на творческите умения.

Чрез повишаване равнището на творческите способности и равнището на културната компетентност на учениците трябва да се съдейства за тяхното интелектуално развитие и културно и духовно израстване. Културната компетентност се развива по много канали – семейство, училище, медии. Може да се говори за съотношение между дадено и придобито. Учениците идват в училище с културна компетентност, формирана в семейството. Тази „дадена“ културна компетентност се влияе от обучението по български език, по литература, по чужд език, история – по различни учебни дисциплини. Чрез различните аспекти на културата, които намират място в обучението по български език, ученикът се обогатява ценностно, учи се да твори и да се изгражда личностно.

Културната компетентност на учениците от прогимназиален етап се развива успешно чрез обучението по български език, ако то се основава на следните схващания:

- „придобиването и поддържането на специфични за културата умения“ (Wilson, J., Ward, C., & Fischer 2013, pp. 900 – 927);

- „уместност и ефективност на поведението на човека в чужда културна среда“ (Muzychenko 2008, pp. 366 – 377).

Клубът „пиша.БГ“ може да се разглежда като място за идеи. В хода на разговори, критическо мислене, прояви на творческо въображение се раждат най-продуктивните идеи. Така например едно предложение за посещение на къщата музей „Петко и Пенчо Славейкови“ и на къщата музей „Пейо Яворов“ дава възможност децата да са по-емоционални и открити в своите мисли, чувства, комуникация. Вълнението и емоцията пораждат мотивация за творчески способности, критическо мислене и въображение. Чрез него подрастващият изяснява своята позиция, оценка.

В клуба се обсъждат различни варианти за културни дейности, които да доразширят и да дообогатят културния хоризонт на учениците. Такъв възможен вариант е посещението на театрални постановки. В училище се преподава повестта „Немили-недраги“. Учениците подробно я изучават, коментират и съпреживяват написаното. Запознаването в детайли с изучената творба подготвя учениците за „живата“ среща с хъшовете в представлението „Хъшове“. Театърът отключва емоции, вълнения, трепети у публиката. След края на постановката се прави анализ на представлението. Учениците споделят впечатленията си – кое им е харесало и кое не, как са си представяли героите от книгата в сравнение с актьорите от представлението, кое ги докосна най-

много и какви мисли и чувства е породило у тях. Представлението „Хъшове“ и съпреживяването на актьорската игра са онзи импулс, който води до дебати в учебните часове, а след това и до писане на авторски текст. Критическото мислене помага да се обогатят и развият творческите способности у учениците. Чувството за критичност е „проницателна или дискриминираща мисъл, характеризираща се с внимателен анализ и преценка. Критичното мислене е способността да се разбере изцяло една концепция, да се вземат различни страни на даден проблем или идея, без да се поддаваме на пропаганда или други измамни методи, използвани за популяризиране (Cooper, Patton 2004, р. 3). Седмокласниците разсъждаваха и писаха върху темата „Думите са най-силното оръжие, с което разполага човекът“. Различните и задълбочени гледни точки могат да се прочетат в предоставените няколко откъса (не са правени промени по цитатите – бел. авт.):

„Често думите могат да бъдат много тежки. С тях можем да нараним, да обидим, да сринем психически, дори да убием някого. Съществува една много мъдра приказка: „Думите са пера, разпилени от вятъра“. Поуката от нея е, че кажеш ли на някого толкова груби думи, след това ще съжаляваш. По този начин ще отблъснеш хората около теб, а после би искал да се върнеш назад във времето и никога да не си изричал толкова тежки думи.“ – Адриана, VII^A клас.

„Като малки постоянно са ни учили да говорим кротко, спокойно и да ползваме думи като благодаря, моля, ако обичам и др. Даже са създадени цели приказки свързани със силата на думите, като най-видният е „Мечката и лошата дума“. Всичките тези средства са, за да ни научат да носим отговорност за думите си.“ – Ивелин, VII^A клас.

Учениците от прогимназиален етап са с достатъчно натрупан житейски опит, за да могат и да имат смелостта да разсъждават безпристрастно върху посочената тема. Свободните и аргументирани разсъждения звучат убедително и са доказателство за интелектуалното, културно и духовно израстване на учениците.

Четенето за удоволствие развива въображението, светогледа и културното израстване при децата. Освен семейството, което полага основите, и обучението по български език в средното училище носи отговорност за овладяване от подрастващите на умения и стратегии за четене, които да се превърнат в инструмент за учене, но по този начин и да се насърчава интересът на учениците към четенето. Нещо, на пръв поглед, малко и незначително – посещение на театър, може да отключи интереса към четенето за удоволствие, което по естествен начин да постави фундамента на творческите умения.

В хода на работа с литературни произведения учениците попадат на различни казуси. Не им е чуждо да влизат в социалната роля на пишещи и да поемат инициативата сами да създават текстове. В одата „Български-

ят език“ от Иван Вазов се установяват възхищението и възмущението на автора. Стихотворението впечатлява учениците и е обект за размисъл в няколко поредни учебни часа. Тема, която продължава и в клуба „пиша. БГ“. Седмокласниците могат да насочат своите емоции и да материализират мислите си чрез следната задача: да си представят, че Иван Вазов е на спокоен и безлюден остров и си почива, не знае какво се случва в България, откакто е заминал, и те, учениците, трябва да напишат писмо, в което тема да бъде „Българският език днес“. Нормално е след поставяне на задачата част от децата да са творчески настроени, а други – объркани и не толкова ентузиазирани. След кратки насоки идеята е вече ясна и подрастващите се отнасят сериозно и отговорно. Интересно е да се прочетат писмата, а за авторите им – да получат обратна връзка и отзиви. Истината е, че писмата, адресирани до писателя Иван Вазов, са искрени и в тях проличава характерът на подрастващия ученик. Възпитаниците обясняват с подробности какво е състоянието на нашия роден език днес, и не спестяват нито сладки, нито горчиви оценки. В творческите текстове проличават плавност и последователност на мислите, оригиналност на изказа, характер на твореца.

Прилагам няколко откъса от ученически текстове (не са правени промени по цитатите – бел. ав.):

„В днешно време много думи са заменени с чуждици. Това е така, защото сега ние изучаваме най-различни чужди езици. Английският е днешният международен език и почти всички хора го говорят. От него ползваме думи и в съвременния български език.“

– Лаура, VII^Д клас.

*„Фото, фешън, инфлуенсъри,
танцьорите са вече денсъри.
Сега във фейсбук ще се логна
и ново селфи ще ъплоудна.*

.....

*И поетът Вазов да не се срамува,
тук само родна реч се чува!“*

– Андреа, VII^А клас

„Повечето хора не общуват много, но прекарват часове, пишейки и чатейки си на телефони и компютри. Електрониката е изместила много неща. Даже има и хора, които предпочитат да говорят и да си чатят на телефон, отколкото да си говорят на живо.“ – Екатерина, VIII клас.

Творческият процес е дълъг и сложен, но учениците показват, че имат стабилна основа от знания, преживени емоции, опит и умения. Благодарение на тях успяват да подредят мислите си и да ги изразят писмено.

Подрастващите се нуждаят от комуникация с учителя. За тях е важно да чуят мнението и оценката му за свършената работа и постиженията им. Вълнуват се, когато се изразяват устно и писмено, и коментарът на преподавателя е техният ориентир за успешност. Затова навременната бележка, коментар, оценка са от ключово значение. Учениците не губят желание за творческа изява и се чувстват значими.

Учениците са много различни един от друг и тази разлика в характера и темперамента ги прави уникални и неповторими личности и творци. В някои от занятията в клуба след изучените литературни произведения на Алеко Константинов – „До Чикаго и назад“ и „Бай Ганьо пътува“, се осъществява спонтанна дискусия на тема „Култура“ – с подтеми „Оценяване на културното разнообразие“, „Откритост към културна другост“. Героите в произведенията са контрастни – едните са „отворени“ към другата култура, за новия и чуждия свят, искат да го опознаят, да научат нови езици, докато другите герои са „затворени“ за новия, непознатия свят, не искат и не се стараят да го опознаят, дори го отричат и пренебрегват. Екипите, взели участие в дискусията, проявяват оригиналност в мисленето и изказа, способност да се види същността на темата/проблема, способност да се противопоставят на стереотипите. Проличава креативността на учениците – някои са по-емоционални, бързи, други – по-сдържани, боравят с примери от разговори с родители и срещи с приятели, използват знанията и уменията си от часовете по български език – теоретични и практически. Емоциите съпътстват творчеството. Те вдъхновяват човешката дейност, повишават тонуса, дават сила на твореца.

Прилагам фрагменти от дискусията във връзка с разглеждания проблем:

Ученик 1: *Това, че Бай Ганьо е пътувал много, обикалял е различни градове и държави, не означава, че е опознал културите им. Дори не се интересува от чужбина. Той е затворен в своя свят и дори да е във Виена, той се държи все едно е в България.*

Ученик 2: *Аз мисля, че Бай Ганьо, не оценява чуждите традиции и култури, защото не може да оцени и нашите, българските. Той е „малък“ човек, който се интересува само от себе си.*

Посочените цитати показват, че децата осъзнават и използват непринудения изказ и дават воля на мислите си. Не се ограничават да изразят мнение и да бъдат емоционални. Не се притесняват от критика или опозиция, защото имат лично мнение и могат да го отстояват. С постоянните дискусии, споделяне на общи или чужди мнения, натрупан опит във и извън училище учениците се чувстват по-уверени, по-успешни.

Въображението, креативността и творческите способности не трябва задължително да се случват само в кабинета по български език и литература.

Доказателство са посещенията на театрални постановки и музеи. Екскурзиите с учебна цел са възможност за пораждање на емоция, вълнение и за развиване на въображението у подрастващите. През есента се проведе екскурзия до Черепишкия манастир и с. Челопек. Пътуването е свързано с изучаване на разказа „Една българка“. Седмокласниците бяха чели произведението и беше истинско приключение да вървят по стъпките на баба Илийца. По-запознатите деца разказаха на връстниците си къде е отсядал Иван Вазов в манастира – показаха стаята, в която е бил настанен, и терасата, на която е писал и на която се предполага, че е написал разказа. От престоя в манастира, срещата с монасите, шумящия Искър и пленителната природа децата почувстваха необходимост да си водят бележки. Някои ученици записаха в тетрадките си думи, впечатления, които с времето щяха да забравят. Тази екскурзия показва на учениците как могат да се върнат стотици години назад и да съпреживеят написаното в разказа. Последвалата дискусия за видяното доказва емоцията и вълненията на учениците. А тези емоции и вълнения са импулс за творческо писане. Те отключват мотивацията сами да напишат свой текст, свой разказ.

В представените дейности, свързани с клуб „пиша.БГ“, се открояват следните характеристики на творческо мислене на учениците.

Бързина – способността да се изразяват максимален брой идеи, да се синхронизират и да се получи качествен продукт.

Оригиналност – способността да се генерират нови и нестандартни идеи.

Пълнота – възможността да се подобри текстът и да му се придаде завършен вид.

Възможност за усъвършенстване на детайлите, за подобряване на първоначалната идея.

Свобода на въображението – способността да се вижда цялото преди частите.

В конкретната работа в заниманията по интереси на клуб „Пиша.БГ“ се създават условия учениците от прогимназиален етап да осмислят отделни аспекти от културата, да изградят културни ценности и да се научат да творят. Способността да се оцени важноста на творческото изразяване на идеи, преживявания и чувства с разнообразни средства е културната компетентност.

ЛИТЕРАТУРА

МИЛАНОВА, Е., 2019. *Развиване на функционалната грамотност на учениците чрез обучението по български език*. София, Сиела, ISBN 978-954-28-3090-0.

MILANOVA, E., 2019. *Razvivane na funkcionalnata gramotnost na uchenicite chrez obuchenieto po balgarski ezik*. Sofia, Siela, ISBN 978-954-28-3090-0.

- MUZYCHENKO, O., 2008. Cross-cultural entrepreneurial competence in identifying international business opportunities. *European Management Journal*, vo. 26, no. 6.
- WILSON, J., WARD, C., & FISCHER, R., 2013. Beyond culture learning theory: What can personality tell us about cultural competence? *Journal of cross-cultural psychology*, vol. 44, no. 6.
- COOPER, S., PATTON, R., 2004. *Writing logically, thinking critically*. E., Pearson Longman, ISBN 0-321-14980-7.
- Recommendation of the European parliament and of the council on key competences for lifelong learning of 18 December 2006 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=BG>.

DEVELOPMENT OF THE CULTURAL COMPETENCE AND CREATIVE SKILLS OF THE STUDENTS FROM THE HIGH SCHOOL STAGE THROUGH INTEREST ACTIVITIES: CLUB: “PISHA.BG”

Abstract. The purpose of the article is to show that through the “Interest Activities” club “Pisha.BG” was created, in which seventh graders demonstrate critical thinking and creative imagination. Visiting various events (houses museums, theaters, excursions), reading for pleasure aims to explain the students’ cultural competence – the reflexive awareness of cultural influences on their thoughts and behavior; the acquisition and maintenance of culture-specific skills. In the specific work, conditions are created for students from the junior high school stage to understand individual aspects of culture, to build cultural values and to learn to create. Free and open communication, emotionality, expression of thoughts and feelings create spontaneous discussions and author’s texts.

Keywords: students; creativity; cultural competence; author’s texts

✉ **Nevyana Todorova, PhD student**

Faculty of Slavic Studies

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: nevqna1986@abv.bg